

УДК 37.013.83:379.8:159.955
DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-4-25-34

Вишневський С. А.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
shokolad.boss@gmail.com
orcid.org/0009-0001-1492-2191

**МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДАХ
ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ**

Метою статті є наукове обґрунтування методичного забезпечення дослідження пізнавальної активності підлітків у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку як специфічному неформальному освітньому середовищі, а також визначення підходів до її цілісної педагогічної діагностики в умовах педагогічного експерименту. Актуальність проблематики зумовлена зростанням ролі неформальної освіти у розвитку особистості підлітка, необхідністю підтримки пізнавальної активності в період канікул та недостатньою розробленістю методичних засад її дослідження у закладах оздоровлення та відпочинку. Методологічну основу дослідження становлять системний і структурно-функціональний підходи, положення теорії пізнавальної діяльності, мотивації та саморегуляції навчання, а також загальнонаукові й спеціальні методи педагогічних досліджень. У межах констатувального етапу педагогічного експерименту запропоновано використано поєднання кількісних і якісних методів, зокрема анкетування, тестування, педагогічне спостереження, експертне оцінювання, аналіз продуктів пізнавальної діяльності та самооцінювання для багатовимірного аналізу досліджуваного феномену. У статті обґрунтовано структуру пізнавальної активності підлітків як інтегративної особистісної характеристики та виокремлено її змістово-інтелектуальний, мотиваційно-смысловий, активнісно-операційний і оціночно-рефлексивний аспекти. Розроблено систему критеріїв і показників діагностики кожного з аспектів, що дозволяє комплексно оцінювати рівень пізнавальної залученості, ініціативності, самостійності та рефлексивності підлітків у неформальних видах діяльності. Запропоновано рівневу характеристику сформованості пізнавальної активності, яка охоплює високий, середній і низький рівні та відображає якісні відмінності прояву досліджуваного феномену. Наукова новизна роботи полягає у розробленні та систематизації методичного інструментарію діагностики пізнавальної активності підлітків з урахуванням специфіки дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, а також у розширенні уявлень про можливості неформального освітнього середовища щодо пізнавального розвитку підлітків..

***Ключові слова:** пізнавальна активність, неформальна освіта, дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, педагогічна діагностика, методичне забезпечення, педагогічний експеримент.*

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні та освітні зміни зумовлюють переосмислення ролі різних освітніх середовищ у розвитку особистості дитини. Поряд із формальною шкільною освітою зростає значення просторів неформального навчання і виховання, у межах яких створюються умови для вільного вибору діяльності, прояву ініціативи та самостійності. У цьому контексті дитячі заклади оздоровлення та відпочинку постають як важливий соціально-педагогічний ресурс,

здатний забезпечувати не лише фізичне відновлення й організацію дозвілля підлітків, а й сприяти їхньому пізнавальному розвитку.

Підлітковий вік є періодом активного становлення пізнавальних потреб і інтересів, формування здатності до усвідомленого пізнання, пошуку нової інформації та її застосування у різних життєвих ситуаціях. Водночас для цього вікового етапу характерні нестійкість мотивації, вибірковість інтересів і схильність до пасивних форм проведення вільного часу. У період канікул ці тенденції часто посилюються, що знижує рівень пізнавальної залученості підлітків і актуалізує потребу у створенні спеціально організованих умов для підтримки та розвитку їхньої пізнавальної активності.

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку мають специфічні можливості для впливу на пізнавальну сферу підлітків завдяки зміні звичного освітнього середовища, неформальному характеру взаємодії, різноманіттю видів діяльності та поєднанню навчальних, виховних і культурно-розвивальних компонентів. Разом з тим у практиці їх функціонування пізнавальна складова нерідко поступається розважальним формам роботи, що обмежує використання потенціалу таких закладів для формування активної пізнавальної позиції підлітків. Відсутність системного підходу до організації пізнавально спрямованої діяльності у період оздоровлення та відпочинку зумовлює потребу у цілеспрямованому педагогічному впливі.

За таких обставин особливої ваги набуває проблема вивчення особливостей розвитку пізнавальної активності підлітків з урахуванням специфіки функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку. Поєднання режиму відпочинку з різноманітними видами діяльності, що мають пізнавальну спрямованість і відповідають інтересам та потребам підлітків, створює можливості для формування стійкого інтересу до пізнання, зростання рівня пізнавальної залученості та прояву особистісної ініціативи. Це зумовлює необхідність науково обґрунтованого аналізу реального стану пізнавальної активності підлітків у зазначених умовах, виявлення особливостей її прояву та чинників впливу, що визначає актуальність і значущість порушеної проблематики для сучасної педагогічної науки й освітньої практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку пізнавальної активності підлітків у різних освітніх середовищах посідає помітне місце в сучасних педагогічних дослідженнях, оскільки саме в підлітковому віці відбувається становлення стійких пізнавальних інтересів, здатності до самостійного пізнання та усвідомленого вибору форм діяльності. Пізнавальна активність у цьому віці розглядається як інтегральна характеристика особистості, що поєднує мотиваційний, когнітивний і діяльнісний компоненти та виявляється в ініціативності, інтересі до нового, прагненні до пошуку й осмислення інформації.

У наукових працях, присвячених позакласній і позашкільній діяльності, пізнавальна активність підлітків пов'язується з умовами, за яких навчально-пізнавальна діяльність набуває особистісного сенсу та ґрунтується на добровільності й практичній спрямованості. Зокрема, у дисертаційному дослідженні Н. Б. Грицай доведено, що залучення учнів основної школи до позакласної діяльності сприяє зростанню їхнього пізнавального інтересу, активізації мисленнєвих процесів і підвищенню рівня самостійності у пізнавальній діяльності [4]. Подібні висновки містяться й у праці О. В. Липецького, де пізнавальна самостійність підлітків розглядається як результат їх активної участі в позашкільних гуртках, що стимулює інтерес до пізнання та ініціативне ставлення до навчальних завдань [7].

Важливим аспектом дослідження пізнавальної активності є її зв'язок із дослідницькою діяльністю підлітків. У статті Т. Бабенко пізнавальна активність розглядається через призму розвитку дослідницької компетентності вихованців у позашкільній освіті. Авторка підкреслює, що залучення дітей і підлітків до дослідницько орієнтованих видів діяльності сприяє формуванню пізнавальної ініціативи, умінь аналізувати, робити висновки та рефлексувати власний досвід [1]. Зазначені положення є значущими для осмислення пізнавальної активності підлітків у

неформальних освітніх середовищах, зокрема у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

У працях, присвячених діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, пізнавальна активність підлітків розглядається опосередковано, переважно в контексті виховної та дозвілєвої роботи. Так, Л. Є. Пундик звертає увагу на те, що участь дітей у різноманітних видах табірної діяльності стимулює їх інтерес до пізнання навколишнього світу, сприяє формуванню активної позиції та розвитку пізнавальної ініціативи [8]. Аналогічно О. В. Сватенков зазначає, що різноманітність форм діяльності в умовах табору створює передумови для активного залучення дітей до пізнавальних процесів, однак питання цілеспрямованого дослідження рівня та структури пізнавальної активності підлітків у таких закладах залишається недостатньо висвітленим [10].

Міжнародні дослідження підтверджують значний вплив табірної середовища на розвиток активності дітей і підлітків, зокрема у пізнавальній сфері. У роботі М. Klepar, N. Matveieva та O. Nych показано, що когнітивна активність учнів підвищується в умовах діяльнісного навчання, яке стимулює інтерес до пізнання та активну взаємодію з освітнім середовищем [12]. Дослідження D. Richmond, J. Sibthorp та C. Wilson засвідчує, що участь у літніх табірних програмах сприяє розвитку ініціативності, наполегливості та готовності до освоєння нового, що безпосередньо корелює з проявами пізнавальної активності підлітків [13].

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить, що пізнавальна активність підлітків є предметом ґрунтовного дослідження у межах позакласної та позашкільної освіти, а також у контексті табірних програм як особливого освітнього середовища. Водночас, незважаючи на наявність теоретичних і прикладних напрацювань, проблему розвитку пізнавальної активності підлітків у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку не можна вважати достатньо розробленою. У більшості наукових праць увагу зосереджено на формуванні пізнавальної активності в умовах загальноосвітнього навчання або позашкільної освіти, тоді як емпіричних досліджень, спрямованих на комплексне вивчення цього феномену з урахуванням специфіки дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, його структурних компонентів і особливостей прояву в різних видах діяльності підлітків, бракує.

Саме тому діагностика рівня сформованості пізнавальної активності підлітків постає як необхідний етап наукового дослідження, оскільки вона дає змогу не лише зафіксувати вихідний стан цього феномену в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, а й здійснити цілісний аналіз його структурних компонентів, особливостей прояву в різних видах діяльності та ступеня залученості підлітків до пізнавально спрямованих активностей. У контексті дослідження дитячих закладів оздоровлення та відпочинку діагностика спрямована насамперед на структурний аналіз пізнавальної активності, визначення її компонентного складу та виявлення специфіки прояву в різних видах діяльності, характерних для табірної середовища

Мета статті. Метою статті є розроблення та наукове обґрунтування методичного інструментарію для педагогічного експерименту, спрямованого на дослідження розвитку пізнавальної активності підлітків у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку. Зазначений інструментарій охоплює систему критеріїв, показників і рівнів розвитку пізнавальної активності, що дозволяє здійснювати цілісну педагогічну діагностику цього феномену в умовах неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній методології констатувальний етап експерименту розглядається як початкова фаза дослідження, що має чітко виражену діагностичну спрямованість і забезпечує встановлення реального стану досліджуваного явища до впровадження спеціально організованих педагогічних впливів [3; 11]. Саме на цьому етапі здійснюється первинний зріз показників, які характеризують структурні та функціональні особливості досліджуваного феномену,

що створює науково виважене підґрунтя для подальшого експериментального аналізу.

Важливою характеристикою констатувального етапу є його комплексний характер, оскільки педагогічна діагностика передбачає не лише фіксацію кількісних параметрів, а й аналіз якісних особливостей прояву пізнавальної активності в реальних умовах освітнього середовища. Як зазначає С. У. Гончаренко, саме цілісний підхід до діагностики дозволяє уникнути формалізму в інтерпретації результатів і забезпечити їх методологічну валідність [3]. Подібної позиції дотримується й О. Я. Савченко, наголошуючи на необхідності поєднання когнітивних, мотиваційних і діяльнісних показників у педагогічних дослідженнях [9].

У сучасних наукових працях констатувальний етап педагогічного експерименту часто інтерпретується як метод зрізів, що базується на використанні комплексу взаємодоповнювальних емпіричних методів, зокрема анкетування, тестування, педагогічного спостереження, бесіди, аналізу продуктів діяльності та експертного оцінювання [3; 11]. Поєднання кількісних і якісних методів забезпечує багатовимірний аналіз досліджуваного феномену та відповідає сучасним підходам до вивчення освітніх явищ у неформальному середовищі [6; 13].

У межах дослідження розвиток пізнавальної активності підлітків розглядається як інтегративна особистісна характеристика, що формується у взаємодії інтелектуальних, мотиваційних, діяльнісних і рефлексивних чинників. Такий підхід узгоджується з науковими положеннями щодо активізації пізнавальної діяльності учнів у позашкільній освіті [1; 4; 7], а також із сучасними уявленнями про освітній потенціал табірної середовища як простору пізнавального та особистісного розвитку [2; 8; 13].

З метою забезпечення наукової обґрунтованості емпіричної діагностики було розроблено систему критеріїв і показників, що відображають основні аспекти прояву пізнавальної активності підлітків. Запропонований методичний інструментарій ґрунтується на виокремленні змістово-інтелектуального, мотиваційно-сміслового, активнісно-операційного та оціночно-рефлексивного аспектів, що дозволяє аналізувати не лише рівень пізнавальних знань, а й характер пізнавальної залученості, ініціативності та здатності до усвідомлення власного пізнавального досвіду в умовах дитячих закладів оздоровлення та відпочинку [4; 7; 12].

Змістово-інтелектуальний аспект пізнавальної активності відображає рівень обізнаності підлітків у пізнавальному змісті різних видів діяльності та їх здатність осмислювати отриману інформацію. Його показниками виступали розуміння сутності пізнавальних завдань, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати й узагальнювати інформацію, а також застосовувати наявні знання у змінених або нових ситуаціях. Зазначені показники дозволяли оцінити не лише обсяг знань, а й характер пізнавальних уявлень і рівень інтелектуальної активності підлітків.

Мотиваційно-смісловий аспект характеризує внутрішню зацікавленість підлітків у пізнавальній діяльності та особистісну значущість пізнання для них. До його показників було віднесено наявність і стійкість пізнавального інтересу, прагнення до отримання нових знань, готовність до самостійного пізнавального пошуку, а також позитивне ставлення до пізнавальних труднощів. Ці показники дали змогу виявити, наскільки пізнавальна активність має внутрішньо мотивований характер і чи сприймається підлітками як цінна складова власного розвитку.

Активнісно-операційний аспект відображає реальні прояви пізнавальної активності підлітків у діяльності. Його показниками були ініціативність у пізнавально спрямованих видах діяльності, активна участь у навчально-пізнавальних і дослідницьких заходах, уміння формулювати запитання, планувати та організовувати власну пізнавальну діяльність, а також наполегливість у досягненні пізнавального результату. Аналіз цих показників дозволив оцінити ступінь залученості підлітків до пізнавального процесу в умовах неформального освітнього середовища.

Оціночно-рефлексивний аспект характеризує здатність підлітків до усвідомлення та оцінювання власного пізнавального досвіду. До його показників належали усвідомлення власних пізнавальних інтересів, уміння оцінювати результати пізнавальної діяльності, виявляти труднощі й помилки, готовність коригувати способи пізнавальної діяльності та прагнення до саморозвитку в пізнавальній сфері. Зазначені показники дали змогу зафіксувати рівень рефлексивності як важливої умови розвитку пізнавальної активності підлітків.

Розроблена система критеріїв і показників забезпечує цілісне та методично вивірене підґрунтя для діагностики пізнавальної активності підлітків у межах констатувального етапу педагогічного експерименту. Вона дозволяє не лише зафіксувати вихідний рівень сформованості досліджуваного феномену, а й здійснити його подальше рівневе розмежування, необхідне для науково обґрунтованого аналізу динаміки змін у ході формувального етапу.

На основі визначених критеріїв і показників було виокремлено три рівні сформованості пізнавальної активності підлітків – високий, середній і низький. Рівні відрізняються мірою прояву змістово-інтелектуального, мотиваційно-смыслового, активнісно-операційного та оціночно-рефлексивного аспектів у пізнавальній діяльності підлітків. Високий рівень характеризується гармонійною сформованістю всіх аспектів, що виявляється у стійкому пізнавальному інтересі, ініціативності, самостійності та здатності до рефлексії власного пізнавального досвіду. Середній рівень відзначається нерівномірністю сформованості аспектів, ситуативністю пізнавальної мотивації та потребою у зовнішній підтримці під час організації пізнавальної діяльності. Низький рівень характеризується поверховістю пізнавальних уявлень, відсутністю стійкого інтересу до пізнання, пасивністю у діяльності та недостатнім розвитком рефлексивних умінь.

Запропонований рівневий підхід дозволяє здійснити якісну диференціацію підлітків за ступенем сформованості пізнавальної активності та створює методичне підґрунтя для подальшого аналізу ефективності педагогічних впливів, спрямованих на її розвиток у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Для досягнення мети констатувального етапу педагогічного експерименту було розроблено методичне забезпечення діагностики сформованості пізнавальної активності підлітків, що ґрунтується на поєднанні взаємодоповнювальних кількісних і якісних методів дослідження. Вибір діагностичного інструментарію зумовлювався необхідністю цілісного охоплення всіх аспектів пізнавальної активності як інтегративного особистісного феномену, а також специфікою діяльності підлітків у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, де пізнавальна активність реалізується переважно в неформальних і добровільних видах діяльності.

Методичне забезпечення констатувального етапу було побудовано відповідно до визначених критеріїв і показників сформованості пізнавальної активності та спрямоване на діагностику змістово-інтелектуального, мотиваційно-смыслового, активнісно-операційного та оціночно-рефлексивного аспектів. Такий підхід забезпечив комплексність аналізу вихідного стану пізнавальної активності підлітків і створив можливість для подальшого зіставлення результатів на різних етапах педагогічного експерименту.

З урахуванням багатовимірного характеру пізнавальної активності як інтегративної особистісної характеристики у процесі діагностики було використано поєднання кількісних і якісних методів дослідження, що відповідає сучасним вимогам методології педагогічних досліджень і дозволяє отримати валідні та репрезентативні емпіричні дані. Застосування комплексного інструментарію дало змогу не лише зафіксувати рівень сформованості окремих аспектів пізнавальної активності, а й проаналізувати особливості їх взаємозв'язку та прояву в реальних умовах життєдіяльності підлітків у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, що узгоджується з

положеннями теорії та методики педагогічних досліджень, обґрунтованими С. У. Гончаренком [11], О. Я. Савченком [9], L. Cohen, L. Manion, K. Morrison [3].

Діагностика змістово-інтелектуального аспекту пізнавальної активності здійснювалася з використанням авторських пізнавальних завдань, спрямованих на виявлення здатності підлітків розуміти сутність пізнавальних завдань, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати й узагальнювати інформацію та застосовувати наявні знання в нових або змінених ситуаціях. Доповненням до цього виступав аналіз продуктів пізнавальної діяльності підлітків, зокрема творчих робіт, мініпроектів і дослідницьких завдань, що дозволило оцінити не лише обсяг і системність знань, а й характер їх практичного використання. Такий підхід відповідає дидактичним положенням щодо розвитку пізнавальної діяльності учнів, викладеним у працях О. Я. Савченко [9], а також сучасним уявленням про оцінювання освітніх результатів через діяльнісні прояви.

Мотиваційно-смысловий аспект пізнавальної активності діагностувався за допомогою методик, спрямованих на виявлення спрямованості, стійкості та характеру пізнавальної мотивації підлітків, а також за допомогою авторської анкети пізнавальних інтересів, адаптованої до умов дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Інтерпретація результатів ґрунтувалася на положеннях теорії внутрішньої та зовнішньої мотивації, згідно з якою стійкий інтерес до пізнання та готовність долати пізнавальні труднощі зумовлюються внутрішньою мотивацією, тоді як ситуативна активність часто залежить від зовнішнього стимулювання. Такий підхід дозволив адекватно оцінити особистісну значущість пізнавальної діяльності для підлітків у неформальному освітньому середовищі.

Активнісно-операційний аспект пізнавальної активності вивчався шляхом педагогічного спостереження та застосування методу експертного оцінювання. Педагогічне спостереження здійснювалося з використанням авторської карти, що дозволяла фіксувати ініціативність, самостійність, активність участі підлітків у пізнавально спрямованих видах діяльності та наполегливість у досягненні результату. До експертного оцінювання були залучені вихователі, педагоги-організатори та керівники гуртків, які безпосередньо взаємодіють із підлітками в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Використання експертного методу відповідає рекомендаціям сучасної педагогічної методології щодо оцінювання складних особистісних утворень і дозволяє підвищити об'єктивність та надійність отриманих даних за умови чітко визначених критеріїв і показників.

Діагностика оціночно-рефлексивного аспекту була спрямована на виявлення здатності підлітків усвідомлювати та оцінювати власний пізнавальний досвід, аналізувати результати діяльності, виявляти труднощі й коригувати способи пізнання. Для цього використовувалися авторські анкети самооцінювання пізнавального досвіду, а також підходи до аналізу рефлексивних проявів, представлені в сучасних дослідженнях саморегульованого навчання. Зазначений аспект розглядався як важлива умова усвідомленого й цілеспрямованого розвитку пізнавальної активності, що узгоджується з положеннями теорії саморегуляції навчальної діяльності.

Узагальнена характеристика методичного забезпечення діагностики сформованості пізнавальної активності підлітків, що поєднує існуючі апробовані методи педагогічної діагностики та авторські інструменти, подана в таблиці 1. Наведені в ній методи й джерела діагностичної інформації структуровано відповідно до визначених аспектів сформованості пізнавальної активності, що забезпечило цілісний підхід до оцінювання як внутрішніх мотиваційно-смыслових і рефлексивних проявів пізнання, так і зовнішніх діяльнісних характеристик участі підлітків у пізнавально спрямованих видах діяльності.

Таблиця 1

Узагальнена характеристика методичного забезпечення діагностики сформованості пізнавальної активності підлітків у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку

Аспект сформованості	Основна спрямованість діагностики	Методи та джерела діагностичної інформації
Змістово-інтелектуальний	Виявлення рівня сформованості пізнавальних уявлень, розуміння сутності пізнавальних завдань, уміння аналізувати, узагальнювати інформацію та застосовувати знання в нових або змінених ситуаціях	– Пізнавальні завдання (авторська розробка); – Аналіз продуктів пізнавальної діяльності як метод педагогічної діагностики (С. У. Гончаренко); – Дидактичні підходи до оцінювання навчальних досягнень (О. Я. Савченко)
Мотиваційно-смысловий	Діагностика пізнавальних інтересів, мотивів пізнавальної діяльності, особистісної значущості пізнання та ставлення до пізнавальних труднощів	– Методики вивчення навчальної мотивації учнів (О. Я. Савченко); – Теорія внутрішньої та зовнішньої мотивації як основа інтерпретації результатів (R. Ryan, E. Deci); – Анкета пізнавальних інтересів підлітків у ДЗОВ (авторська адаптація)
Активнісно-операційний	Визначення ступеня пізнавальної ініціативності, самостійності, активності участі в пізнавально спрямованих видах діяльності	– Педагогічне спостереження як метод освітніх досліджень (J. Fraenkel, N. Wallen, H. Hyun); – Карта педагогічного спостереження (авторська розробка); – Експертне оцінювання діяльності учасників освітнього процесу (J. Creswell; С. У. Гончаренко)
Оціночно-рефлексивний	Виявлення здатності до усвідомлення й оцінювання власного пізнавального досвіду, аналізу результатів діяльності та готовності до корекції способів пізнання	– Підходи до діагностики рефлексії та саморегуляції навчальної діяльності (B. Zimmerman); – Рефлексивні опитувальні методики в освітніх дослідженнях (L. Cohen, L. Manion, K. Morrison); – Анкета самооцінювання пізнавального досвіду підлітків (авторська розробка)

Подана узагальнена характеристика методичного забезпечення засвідчує, що діагностика сформованості пізнавальної активності підлітків ґрунтується на поєднанні апробованих у педагогічній науці методів і авторських інструментів, розроблених з урахуванням специфіки дитячих закладів оздоровлення та відпочинку. Використання існуючих методик і підходів забезпечило наукову валідність і методичну надійність діагностики. Водночас залучення авторських розробок дозволило адаптувати процес оцінювання до неформального освітнього середовища та вікових особливостей підлітків. Такий комплексний підхід створив цілісне методично вивірене підґрунтя для

визначення рівнів сформованості пізнавальної активності та подальшого аналізу ефективності педагогічних впливів у межах педагогічного експерименту.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У межах проведеного дослідження обґрунтовано науково-методичні засади діагностики пізнавальної активності підлітків у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку як специфічному неформальному освітньому середовищі. Розроблений у дослідженні методичний інструментарій констатувального етапу педагогічного експерименту забезпечує цілісну та багатовимірну діагностику пізнавальної активності підлітків з урахуванням специфіки табірному середовища. Запропонована система критеріїв, показників і рівнів сформованості пізнавальної активності дозволяє не лише зафіксувати її вихідний стан, а й здійснити якісну диференціацію підлітків за ступенем прояву пізнавальної залученості, ініціативності, самостійності та рефлексивності у пізнавальній діяльності. Поєднання кількісних і якісних методів дослідження, а також використання як апробованих педагогічних методик, так і авторських інструментів, забезпечило методологічну обґрунтованість, валідність і адаптивність діагностичного процесу до умов неформальної освіти.

Отримані теоретико-методичні положення створюють наукове підґрунтя для подальшого проведення педагогічного експерименту, спрямованого на розроблення та перевірку ефективності педагогічних умов, форм і методів розвитку пізнавальної активності підлітків у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі пов'язані з експериментальною апробацією авторських педагогічних технологій пізнавально спрямованої діяльності в табірному середовищі, вивченням динаміки змін пізнавальної активності на різних етапах перебування підлітків у закладах оздоровлення та відпочинку, а також з аналізом впливу окремих компонентів освітнього середовища на формування стійкої пізнавальної мотивації.

Література

1. Бабенко Т. Розвиток дослідницької компетентності вихованців у позашкільній освіті. *Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інт.-конф. (м. Кропивницький, 25 квітня 2025 р.) / уклад. Т. О. Кравцова, І. П. Краснощок. Кропивницький, 2025. С. 92–95.
2. Боярська-Хоменко А. В., Васильєва С. О. Організаційно-виховна педагогічна практика в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. 100 с.
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
4. Грицай Н. Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів основної школи у позакласній роботі з біології : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Рівне, 2007. 276 с.
5. Зязюн І. А. Філософські засади освіти: освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії. *Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти*: [монографія] / за ред. Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, М. П. Лещенко, М. М. Солдатенко та ін.; Ін-т педагогіки та психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. 246 с.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. *Стратегія. Розвиток. Результати*. Київ : Грамота, 2005. 448 с. С. 16–157.
7. Липецький О. В. Формування пізнавальної самостійності підлітків у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2012. Вип. 16, кн. 2. С. 185–188.
8. Пундик Л. Є. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до виховної діяльності в умовах оздоровчого табору : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000. 19 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
10. Сватенков О. В. Система організаційних форм роботи з дітьми в умовах закладу оздоровлення і відпочинку. *Наука і освіта*. 2016. № 10. С. 87–92.

11. Cohen L., Manion L., Morrison K. *Research Methods in Education*. 7th ed. London : Routledge, 2011. 758 p.
12. Klepar M., Matveieva N., Nych O. Development of cognitive activity of pupils of younger classes in the educational process activities. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2023. № 28. P. 104–108. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.104-108>.
13. Richmond D., Sibthorp J., Wilson C. Understanding the Role of Summer Camps in the Learning Landscape: An Exploratory Sequential Study. *Journal of Youth Development*. 2019. Vol. 14, No. 3. DOI: <https://doi.org/10.5195/jyd.2019.780>.

References

1. Babenko, T. (2025). Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti vykhovantsiv u pozashkilnii osviti [Development of research competence of pupils in extracurricular education]. In *Vdoskonalennia pozashkilnoi osvity v umovakh suchasnykh transformatsii* (pp. 92–95). Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
2. Boiarska-Khomenko, A. V., & Vasyliieva, S. O. (2024). Orhanizatsiino-vykhovna pedahohichna praktyka v dytiachykh zakladakh ozdorovlennia ta vidpochynku [Organizational and educational pedagogical practice in children's health and recreation institutions]. Kharkiv: H. S. Skovoroda KhNPU [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S. U. (2008). Pedahohichni doslidzhennia: metodolohichni porady molodym naukovtsiam [Pedagogical research: Methodological advice for young scholars]. Kyiv–Vinnytsia: Vinnytsia Publ [in Ukrainian].
4. Hrytsai, N. B. (2007). Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti uchniv osnovnoi shkoly u pozaklasnii roboti z biolohii [Activation of cognitive activity of middle school students in extracurricular biology activities]. *Candidate's thesis*. Rivne [in Ukrainian].
5. Ziazun, I. A. (2003). Filosofski zasady osvity: osvitni i vykhovni paradyhmy, osvitni tekhnolohii, dialektyka pedahohichnoi dii [Philosophical foundations of education: Educational and upbringing paradigms, educational technologies, dialectics of pedagogical action]. *Pedahohichna maisternist u zakladakh profesiinoi osvity – Teaching skills in vocational education institutions*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kremen, V. H. (2005). Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty [Education and science in Ukraine: Innovative aspects]. *Stratehiia. Rozvytok. Rezultaty. – Strategy. Development. Results* (pp. 16–157). Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
7. Lypetskyi, O. V. (2012). Formuvannia piznavalnoi samostiinosti pidlitkiv u naukovotekhnichnykh hurtkakh pozashkilnykh navchalnykh zakladiv [Formation of cognitive independence of adolescents in scientific and technical clubs of extracurricular educational institutions]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological issues in the education of children and young people*, 16(2), 185–188 [in Ukrainian].
8. Pundyk, L. Ye. (2000). Pidhotovka maibutnykh sotsialnykh pedahohiv do vykhovnoi diialnosti v umovakh ozdorovchoho taboru [Training future social pedagogues for educational activity in health camps]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: M. P. Drahomanov NPU [in Ukrainian].
9. Savchenko, O. Ya. (2012). Dydaktyka pochatkovoї osvity [Didactics of primary education]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
10. Svatentkov, O. V. (2016). Systema orhanizatsiinykh form roboty z ditmy v umovakh zakladu ozdorovlennia i vidpochynku [System of organizational forms of work with children in health and recreation institutions]. *Nauka i osvita – Science and education*, 10, 87–92 [in Ukrainian].
11. Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). *Research Methods in Education* (7th ed.). London: Routledge [in English].
12. Klepar, M., Matveieva, N., & Nych, O. (2023). Development of cognitive activity of pupils of younger classes in the educational process activities. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*, 28, 104–108 [in English]. <https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.104-108>
13. Richmond, D., Sibthorp, J., & Wilson, C. (2019). Understanding the role of summer camps in the learning landscape: An exploratory sequential study. *Journal of Youth Development*, 14(3) [in English]. <https://doi.org/10.5195/jyd.2019.780>

Vyshnevskiy S.

Applicant for the third (educational and scientific) level of higher education
Mykola Gogol Nizhyn State University
shokolad.boss@gmail.com
orcid.org/0009-0001-1492-2191

**METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE STUDY
OF ADOLESCENTS' COGNITIVE ACTIVITY IN CHILDREN'S HEALTH
AND RECREATION INSTITUTIONS**

The purpose of the article is to provide a scientific justification of the methodological support for studying adolescents' cognitive activity in children's health and recreation institutions as a specific non-formal educational environment, as well as to determine approaches to its comprehensive pedagogical diagnosis within the framework of a pedagogical experiment. The relevance of the issue is determined by the growing role of non-formal education in adolescent personality development, the need to support cognitive activity during vacation periods, and the insufficient elaboration of methodological foundations for its study in health and recreation institutions. The methodological framework of the research is based on systemic and structural-functional approaches, the principles of the theory of cognitive activity, motivation, and self-regulated learning, as well as general scientific and special methods of pedagogical research. Within the ascertaining stage of the pedagogical experiment, a combination of quantitative and qualitative methods was proposed and applied, including questionnaires, testing, pedagogical observation, expert assessment, analysis of the products of cognitive activity, and self-assessment, which ensured a multidimensional analysis of the phenomenon under study. The article substantiates the structure of adolescents' cognitive activity as an integrative personal characteristic and distinguishes its content-intellectual, motivational-semantic, activity-operational, and evaluative-reflective aspects. A system of criteria and indicators for diagnosing each aspect has been developed, enabling a comprehensive assessment of the level of cognitive engagement, initiative, independence, and reflexivity of adolescents in non-formal types of activity. A level-based characterization of the formation of cognitive activity is proposed, encompassing high, medium, and low levels and reflecting qualitative differences in the manifestation of the studied phenomenon. The scientific novelty of the study lies in the development and systematization of methodological tools for diagnosing adolescents' cognitive activity with regard to the specificity of children's health and recreation institutions, as well as in expanding the understanding of the potential of the non-formal educational environment for adolescents' cognitive development.

Key words: cognitive activity, non-formal education, children's health and recreation institutions, pedagogical diagnosis, methodological support, pedagogical experiment.